

ВПЛИВ РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ НА ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУ ЛЮБОВ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Сав'як Наталія Вікторівна,

асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Дана стаття присвячена аналізу релігійно-філософських засад формування українського лінгвокультурного концепту ЛЮБОВ та дослідженню певних ознак його семантико-когнітивної структури.

Ключові слова: релігія, філософія, концепт, лінгвокультура, етнос.

Необхідно зазначити, що в українській лінгвокультурі, як і в будь-якій іншій, значний вплив на формування концепту ЛЮБОВ упродовж усієї історії здійснювала релігія. Саме релігія диктувала, а інколи й нав'язувала суспільству ті чи інші норми моралі, правила поведінки, визначала статус чоловіка та жінки, регламентувала їхні взаємини. Дана робота має на меті провести аналіз релігійного тла, на якому відбувалося формування концепту ЛЮБОВ в українській культурі. Предметом дослідження є вплив релігійно-філософських настанов на формування українського лінгвокультурного концепту ЛЮБОВ.

Прийнято вважати, що більшість наших уявлень та переконань стосовно любові, статевого стосунку, соціальної та родинної ієрархії почали формуватися ще за часів язичництва, а згодом значного впливу зазнали з поширенням християнства.

Почати варто з раннього періоду становлення нашої держави. Історики стверджують, що початок формування слов'янських племінних союзів на території сучасної України припадає на VII ст. – задовго до впровадження на цих землях християнства. Панівною релігією того часу було язичництво, про що є свідчення в давніх писемних пам'ятках, таких як Новгородський та Воскресенський літопис, "Повість минулих літ", "Слово о полку Ігоревім" та ін. З прадавніх часів буття нашого народу залежало від землі та милості природи, тому закономірним є той факт, що українці з особливою повагою ставилися до сил природи та прагнули жити в гармонії з навколишнім світом. На шанування давніми українцями сил природи вказує і велика спадщина народної пісенної творчості, яка дозволяє відтворити вірування, звичаї та традиції наших далеких предків. У своїх піснях українці зверталися до сонця, вітру, річок та ін. Поклоніння силам природи не зникло після запровадження на українських землях християнства, про що, зокрема, йдеться і у "Слові о полку Ігоревім", появу якого більшість дослідників датують XII ст. Так, дружина князя Ігоря Ярославна у своєму плачі звертається до вітру, Дніпра, сонця, а головні герої "Слова..." Олег та Ігор називають себе онуками денного світила.

Очевидно, що за таких умов в основі людського існування містилося прагнення жити в гармонії з природою та навколишнім світом, а відтак і бажання гармоніювати стосунки між людьми. Більше того, в ході історичного розвитку деякі риси української ментальності відходили на другий план, іноді стиралися, натомість, під впливом різних чинників, з'являлися нові, однак ставлення до природи в усі часи залишалося надзвичайно шанобливим. Природа сприймалася як мати, як найвища цінність у житті етносу.

Основою українського суспільства завжди вважалася родина, яка будувалася на взаємній любові, повазі та турботі. Для української родини традиційно важливою була роль жінки, а в першу чергу – матері. Жінка була повноправним членом суспільства, мала не лише обов'язки, але й права, брала активну участь у всіх справах родини. Роль жінки в родині (і в суспільстві) була домінуючою. Якщо ставалося так, що чоловік помирав, часто саме жінка перебирала на себе його обов'язки. Згадаємо, як після смерті свого чоловіка – князя Ігоря, його дружина Ольга фактично стала правителькою могутньої держави, якою керувала більше 15 років. Варто зазначити, що саме вона першою з правителів Київської Русі прийняла християнство – більш ніж за 30 років до Хрещення Русі князем Володимиром. Безсумнівно, таке високе становище жінки в українському суспільстві вплинуло і на формування міжособистісних стосунків.

З огляду на зазначене вище, можна припустити, що в українському національному характері жіноче начало превалює над чоловічим. Цим, в свою чергу, можна пояснити і той факт, що характерною рисою ментальності українського народу є емоційність. Почуття та емоції є невід'ємною, а, можливо, і основною складовою процесу пізнання. Ця риса формує в українця певне світобачення, яке вирізняє його з-поміж інших етносів. Логічним результатом цього виявився той факт, що в Україні, напевно більше, ніж будь-де, стосунки базувалися в першу чергу на почуттях. При укладанні шлюбів, як правило, головну роль відігравали стосунки між молодими (про це свідчить і етимологія слова "шлюб" – від *злюбитися*), а основою щасливого подружнього життя вважалася дружба ("подружжя" – від *друг, дружити*) [Кононенко 1996, 40].

Таким чином, можна із впевненістю твердити, що язичництво, так би мовити, заклало фундамент українського національного способу світосприйняття. Повага до природи, статус жінки у родині та суспільстві, емоційність – це ті риси, які є одними з основних в українській ментальності і на сьогоднішній день. Саме вони великою мірою формують ставлення суспільства до таких явищ, як любов, кохання, фізична близькість. З одного боку, возвеличення природи та прагнення жити в гармонії з нею не накладає заборон на статеве життя – це явище видається природним. З другого боку, емоційність та висока повага суспільства до жінки зумовлюють той факт, що стосунки між людьми, в тому числі між чоловіком та жінкою, формуються не лише на необхідності продовження роду (хоча цей фактор був важливим), але й на взаємній прихильності та повазі.

Як було зазначено вище, значно вплинуло на формування української ментальності і християнство, яке було офіційно запроваджено на території Київської Русі в 988 році. Священним писанням, яке закладає основи християнства, є Біблія, і саме воно визначає правила, які регламентують міжособистісні стосунки. Зазначимо, що Біблія негативно ставиться до фізичної близькості між чоловіком та жінкою. Християнство основою будь-яких стосунків між людьми вважало любов та повагу. Біблія, щоправда, не виключає секс як такий – він допускається як елемент подружнього життя з метою продовження роду, а шлюб взагалі розглядається як єдність етичної, психологічної, біологічної та прокреаційної складових. З часом, однак,

ставлення християнської моралі до статевих стосунків ставало все більш негативним, найбільшою чеснотою, в тому числі для чоловіків, вважалася незайманість: у перші століття християнства за шкалою від 1 до 100 шлюб оцінювався на 30 балів, вдівство – на 60, незайманість – на 100 [Збигнев 1991, 81].

Враховуючи той факт, що в Європі церква завжди була інститутом, який керував політичним, правовим та суспільним життям, подібні ідеї насаджалися масово та безкомпромісно, в результаті чого секс, що не мав на меті зачаття, вважався гріхом. В середньовічній Європі ідеалом вважалася чоловіча дружба, а жінка розглядалася лише як дружина та мати з одного боку, або як втілення гріха – з другого. В період пізнього Середньовіччя спостерігалось певне розходження теоретичних настанов та практики: незважаючи на те, що ставлення до сексу залишалося різко негативним, широке розповсюдження отримало так зване придворне кохання, що характеризувався яскраво вираженим еротизмом. Однак це значно не вплинуло на загальний стан речей і церква, як і раніше, регламентувала все, що стосувалося взаємин між чоловіком та жінкою: наприклад, наприкінці XIII ст. офіційно був дозволений сексуальний контакт лише у класичній позиції – решта вважалася сатанинськими.

Як бачимо, всі дії церкви були направлені на викорінення статевих стосунків як таких (єдине виключення – заради продовження роду). Протягом століть зміщувалися деякі акценти, однак незмінним залишалося одне – ставлення до фізичної близькості завжди було негативним. На цьому тлі більшого значення набувала душевна близькість між партнерами, логічним результатом чого стало поширення в епоху Ренесансу такого явища, як "платонічна любов" – любов асексуальна, духовна. В цілому для Ренесансу характерним є формування більш позитивного ставлення до сексу, особливо серед інтелігенції – поети, письменники, художники, як правило, не зважали на церковні настанови та жили за власними правилами. Проте ця "відлига" виявилася тимчасовою – епідемія сіфілісу, завезеного до Європи в 1494 р. моряками Христофора Колумба, негативно позначилася на ставленні суспільства до сексуальних контактів через страх перед інфекцією.

Можна сказати, що протягом наступних століть статус статевих стосунків не зазнавав жодних принципових змін – церква і надалі різко засуджувала будь-які прояви сексуальності, однак, ніби на противагу цьому, любов – як духовна, так і фізична – стали центральною темою художньої літератури, якій присвячували свої роботи найвідоміші автори: Данте, Бокаччо, Петрарка, В. Шекспір, Ж. Санд, І. Тургенев, Л. Толстой та багато інших. В літературі постійно протиставляються різні аспекти любові – піднесена та низменна, духовна та плотська, багато пишеться про любов до грошей, влади, мистецтва, батьківщини.

Наведений вище стислий огляд шляхів розвитку європейської релігійної думки щодо статевих відносин дає нам можливість побачити, як змінювалося ставлення українців до досліджуваних нами явищ під впливом християнства. Звичайно, нові ідеї нашарувалися на язичницькі вірування, однак не витіснили їх. Україна розвивалася в контексті західної цивілізації, проте не слідувала сліпо усім настановам, що їх намагалася впровадити нова релігія. Люди сприймали нові ідеї поступово, однак не відкидали старих. В основі язичництва була любов до природи та бажання

жити в гармонії з навколишнім світом, у випадку з давніми українцями можна навіть говорити про культ землі. Це просто пояснити, адже доля людей, які колись населяли землі сучасної України, цілком і повністю залежала від милості природи та багатого врожаю. В давні часи існувало безліч ритуалів, за допомогою яких наші предки виявляли свою любов та повагу до богів, з якими вони асоціювали різні природні явища. В українському фольклорі є величезна кількість згадок про різноманітних казкових істот, які жили в лісах та річках, на їх честь регулярно проводились різноманітні свята. "У язичницьких слов'ян свята на честь богів переважно набирали форми різних ігор, процесій і танців під спів та музику, іноді з рядженням" [Боровський 1992, 45]. Пізніше, з приходом нової релігії, ті свята видозмінювалися, а нерідко "зливалися" з важливим датами християнства. Одним із найважливіших та найбільш видовищних народних свят вважається Різдво. За християнством, в цей день ми святкуємо народження Христа. Однак відомо, що в давнину в ніч на 24 грудня за ст. ст. прийнято було шанувати давнього язичницького ідола – Коляду, з яким були пов'язані сподівання на гарний врожай наступного року. В тому, як сьогодні святкують Різдво Христове, – зі співами, рядженням, засіванням – вбачається свято на честь відродження сонця, яке святкували наші предки ще в дохристиянські часи [Боровський 1992, 30].

З огляду на це, можна впевнено стверджувати, що українська культура не стала чистим продуктом західної. Християнство, безсумнівно, значно вплинуло на формування українського національного характеру, однак воно не було єдиним фактором формування української ментальності. На відміну від західного (та східного) світу, для українців на першому місці завжди стояла родина, яка будувалася не лише на необхідності продовження роду, але й на повазі, турботі та передусім любові між партнерами.

Данная статья посвящена анализу религиозно-философских основ формирования украинского лингвокультурного концепта ЛЮБОВЬ и исследованию некоторых аспектов его семантико-когнитивной структуры.

Ключевые слова: религия, философия, концепт, лингвокультура, этнос.

The article deals with analysis of religious and philosophical background to formation of Ukrainian linguacultural concept LOVE and research of certain aspects in its cognitive and semantic structures.

Key words: religion, philosophy, concept, linguaculture, nation.

Література:

1. Боровський Я. Є. Світогляд давніх киян / Ярослав Євгенович Боровський. – К.: Наукова думка, 1992. – 176 с.
2. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / Ірина Олександрівна Голубовська. – К.: Логос, 2004. – 282 с.;
3. Збигнев Л.-С. Секс в культурах мира / Лев-Старович Збигнев. – М.: Мысль, 1991. – 256 с.;
4. Кононенко І. В. Національно-мовна картина світу: зіставний аспект (на матеріалі української та російської мов) // Мовознавство. – 1996– № 6. – С. 39-45.
5. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 331 с.
6. Снитко Т.Н. Предельные понятия в Западной и Восточной лингвокультурах / Татьяна Николаевна Снитко. – Пятигорск : ПГЛУ, 1999. – 156 с.